

ADRIANNA SENIÓW

Uniwersytet Szczeciński

PRZYMOTNIKI BARWNY, BEZBARWNY, KOŁOROWY W HISTORII JĘZYKA POLSKIEGO

Słowa kluczowe: historia języka polskiego, leksyka, zmiana znaczenia wyrazu

Celem artykułu jest pokazanie losów przymiotników *barwny*, *bezbarny*, *kolorowy* w dziejach języka polskiego oraz prześledzenie zmian znaczeniowych zachodzących w tych wyrazach na przestrzeni lat. Za D. Buttler przyjmuję, że zmiana znaczeniowa dotyczy przeobrażenia odnośności pojęciowej nazwy, jej waloru emocjonalno-stylistycznego lub zmiany w wartości systemowej¹. Podstawę moich rozważań stanowią słowniki języka polskiego² oraz Narodowy Korpus

¹ D. Buttler, *Rozwój semantyczny wyrazów polskich*, Warszawa 1978, s. 25.

² M.S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, t. I, 1951 (dalej SL); *Słownik języka polskiego* [...] wypracowany przez A. Zdanowicza, M. Bohusza-Szyszkę, J. Filipowicza, W. Tomaszewicza, F. Czepielińskiego, W. Korotyńskiego z udziałem B. Trentowskiego, wydany staraniem i kosztem M. Orgelbranda, cz. I–II, Wilno 1861 (dalej SWil; korzystam z wersji elektronicznej <http://eswil.ijp-pan.krakow.pl>); *Słownik języka polskiego*, pod red. J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedzkiego, t. I, Warszawa 1900 (dalej SW); *Słownik języka polskiego*, pod red. W. Doroszewskiego, t. I, Warszawa 1958 (dalej SJPD); *Słownik języka polskiego*, pod red. M. Szymczaka, t. A–K, Warszawa 1996 (dalej SJPSz); *Uniwersalny słownik języka polskiego*, pod. red. S. Dubisza, t. I,

Języka Polskiego³, w których to źródłach sprawdzono występowanie badanych leksemów.

Rzeczownik *barwa* pojawia się w polszczyźnie już w XV wieku, co odnotowuje Franciszek Sławski w *Słowniku etymologicznym języka polskiego*, gdzie czytamy: ‘cz. *barva*, ukr. (z pol) *bárva*, z ściągnięciem. *varwe*, nowsza pożyczka *farba* z niem. *Farbe*’⁴. W XVI wieku *barwa* jest już nazwą powszechną, o dużej liczbie użyci (322x) w tekstach reprezentujących różne style funkcjonalne ówczesnej polszczyzny (SPXVI/I, 116). Mimo wysokiej ekstensji tekstowej tego rzeczownika w pisanej odmianie języka polskiego, przymiotniki *barwny* (od podstawy *barwa*) i *bezbarwny* (derywat od wyrażenia przyimkowego *bez barwy*) rejestrowane są w polszczyźnie ogólnej dość późno, bowiem dopiero w wieku XIX. W *Słowniku Lindego* jako hasło leksykograficzne odnajdziemy jedynie przymiotnik **bezbarwny**, natomiast **barwny** jako odrębne hasło odnotowany został dopiero w *Słowniku wileńskim*. Rzeczownik *kolor* pojawia się w polszczyźnie dopiero w XVIII wieku w znaczeniu ‘barwa, farba; maść’, a przymiotnikowy derywat rejestrowany jest przez dziewiętnastowieczne słowniki. Rozwój semantyczny omawianych wyrazów zostanie ukazany na przykładach ewoluowania znaczeń w zależności od kontekstów i konsytuacji, w których występowały oba przymiotniki w różnych okresach języka polskiego.

1. Barwny

Jak już wspomniano, Linde nie rejestruje w ogóle przymiotnika **barwny**, natomiast z cytacją z Andrzeja Kochanowskiego, tłumacza *Eneidy*, odnotowuje złożenia **dwubarwiany**, **dwubarwny** ‘dwumastny, dwofarbiasty, dwójbarwisty’ w przykładzie: *dwubarwna topola* (SL I, 572). W XVI wieku funkcjonowały również przymiotniki **dwójbarwisty**, **trójbarwisty** oraz **barwisty** ‘farbowany, zamalowany, kolorowy’, opatrzone w Lindem cytatem z tekstu Syreniusza: *barwiste sukno, wełniste, nieotarte* (SL I, 61). Brak tego przymiotnika jako hasła słownikowego nie oznacza, że był on w polszczyźnie nieobecny, można jednak

Warszawa 2003 (dalej USJP); *Słownik polszczyzny XVI wieku*, pod red. M.R. Mayenowej, F. Peplowskiego, t. II, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967 (dalej SPXVI); *Wielki słownik języka polskiego*, <http://www.wsjp.pl/>.

³ Narodowy Korpus Języka Polskiego, nkjp.pl.

⁴ F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1, Kraków 1983, s. 28.

domniemywać, że w języku polskim przełomu XVIII i XIX wieku był to wyraz rzadki.

Pierwszą rejestrację przymiotnika **barwny** odnajdziemy dopiero w *Słowniku wileńskim*, gdzie zdefiniowano go jako ‘świetnych kolorów, *fig. Styl barwny*’ (SWil I, 53). Mimo że definicja odnosi się do obecności koloru, to kwalifikator *fig.* (figurowanie – przenośność)⁵ oraz podany przykład wskazują, że przymiotnik **barwny** w połowie XIX wieku miał już znaczenie metaforyczne. W polszczyźnie ogólnej oznaczał nie tylko obecność wartości kolorystycznych, ale łączył się z pojęciami niematerialnymi, intelektualnymi. Potwierdza to cytata z wydanej w 1856 roku *Historii wymowy polskiej* Karola Mecherzyńskiego, który użył przymiotnika **barwny** w ocenie sposobu pisania: *W pisaniu był krótki i niemal uciskowy, chociaż zawsze żywy, barwny i dosadny* (SJPd I, 362).

O takim kierunku neosemantyzacji (od konkretności do abstrakcji) świadczą przykłady z nowszej polszczyzny. W drugiej połowie XIX wieku metaforyczne znaczenie zdaje się być dość mocno utrwalone w polszczyźnie ogólnej, co poświadcza definicja lekсыkalna w *Słowniku warszawskim*, gdzie **barwny** występował w trzech znaczeniach: 1. p. **barwisty**⁶; 2. przen. ‘malowniczy, obrazowy, żywy, wymowny; kwiecisty, ozdobny’: *Opis, styl barwny*; 3. *ślepotą barwną* ‘daltonizm, choroba oczu uniemożliwiająca odróżnianie kolorów’ (SW, I, 101). Obok znaczenia pierwotnego, odnoszącego się do koloru, wyraźnie zarysowało się znaczenie wtórne, metaforyczne, oraz specjalistyczne, medyczne, które pojawiło się w drugiej połowie XIX wieku i jest obecne w języku do dziś.

W polszczyźnie pierwszej połowy XX wieku utrzymuje się prymarne znaczenie tego przymiotnika. *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego jako pierwsze, czyli podstawowe, podaje to objaśnienie, które dotyczy postrzeganych wzrokowo cech fizycznych: ‘odznaczający się różnorodnością barw, kolorowy’ (SJPd I, 362). Potwierdzają to cytaty z dzieł literackich reprezentujących tamten okres⁷, np.: *Wejścia do sklepów były odgradzone od ulicy barwną zasłoną z kolorowych sznurów, łańcuszków lub blaszek.* (J. Strykowski, *Bieg do Fragała*, 307, 1951); *W łagodnym ciepłym słońcu, pod niebem czystym i lazurowym rozkwitają pola barwnym kobiercem.* (H. Rudnicka, *Uczniowie Spartakusa*, 88,

⁵ <http://eswil.ijp-pan.krakow.pl>, s. 313.

⁶ **Barwisty** 1. a. barwiasty, barwny ‘mający żywy kolor, o świetnych barwach, pełen żywego koloru, pełen żywych barw. 2. = a) farbowany, kolorowany, pomalowany. b) (o suknie, filcu itp.) wełnisty, kosmaty, niewytarty (SW I, 101).

⁷ Wszystkie przykłady pochodzą z SJPd I, 362, 415.

1952); *Łąka stała w słońcu, utkana jak barwny kilim pękami kolorowych ziół*. (J. Broniewska, *Ogniwo*, 205, 1952).

W pierwszej połowie XX wieku utrwała się ponadto znaczenia przenośne, co odnotowuje słownik Doroszewskiego, gdzie **barwny** definiowany jest jako: ‘interesujący, zajmujący, żywy, różnorodny’ (SJPD I, 362) i ilustrowany następującymi cytatami: *Chłopcy, zwłaszcza wiejscy, lubią słuchać barwnych opowieści, nie trawią schematycznych czytanek ani mdłych wierszy*. (S. Otwinowski, *Spotkania z uśmiechem*, 64, 1952); *Wyjąwszy rękopis, głosem spokojnym i równym a pięknym językiem rozpoczął wykład, którego jasna treść, w barwną ubrana formę, musiała na długo pozostać w pamięci każdego słuchacza*. („Tygodnik Ilustrowany”, 41, 1904.). Powszechnie stają się zatem połączenia przymiotnika **barwny** z leksemami określającymi mówienie bądź pisanie, w których funkcjonuje on jako melioratywnie nacechowany epitet.

W drugiej połowie XX wieku, obok utrwalonych już w polszczyźnie znaczeń dosłownych, tj.: 1. ‘odznaczający się żywymi barwami; kolorowy, różnobarwny’: *barwny kilim. Barwne suknie. Barwny tłum* oraz przeniesionych 2. ‘interesujący, żywy, różnorodny’: *Barwne opowiadanie. Barwne życie* (SJPSz I, 120), przymiotnik **barwny** zyskuje nowe znaczenie: 3. ‘mający określoną barwę’, które przypisane zostaje sferze zjawisk ze świata nauki. Świadczą o tym liczne przykłady obecne w *Słowniku Szymczaka*, tj.: ‘mający określoną barwę’, np. *substancja barwna; barwny film*, czyli ‘film, który daje obraz o barwach zbliżonych do naturalnych’; *barwne minerały* ‘minerały, których barwa jest uwarunkowana składem chemicznym i strukturą wewnętrzną czystej substancji mineralnej’ np. *czerwony cynober; idiochromatyczne minerały* (SJPSz I, 120).

W polszczyźnie przełomu XX i XXI wieku, którą reprezentuje słownictwo pomieszczone w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego*, pierwsze znaczenie przymiotnika **barwny**, wraz z przykładami, odpowiada definicji ze słownika Szymczaka w znaczeniu synonimicznym *kolorowy*, z tą jednak różnicą, że **barwny** w najnowszej polszczyźnie zawęził znaczenie, co wyraża kwalifikator *książkowy* (USJP I, 202), czyli nacechowany erudycyjnie. Należy tym samym do tego „podzbioru słownictwa, które charakteryzuje wypowiedzi osób należących do warstwy inteligencji humanistycznej”⁸. Natomiast znaczenie drugie zostało sprecyzowane i ilustrują je inne niż u Szymczaka przykłady: *techn. ‘mający jakąś barwę (ale nie białą i nie czarną)’*, np.: *substancja barwna; chem. laki barwne*;

⁸ USJP, XLI.

fot. **film barwny**; **fotografia barwna**; med. **ślepotą barwną**, zob. daltonizm; *miner.* geol. **minerały barwne**; szt. **perspektywa barwna** (USJP I, 202). Odnosi się zatem do wielu desygnatów związanych ze sferą nauki i techniki, na co wskazują użycia tego leksemu w wyrażeniach związanych ze zjawiskami medycznymi, fizycznymi czy chemicznymi. Kwalifikatory, którym oznaczono hasło, wskazują, iż przymiotnik **barwny** w polszczyźnie najnowszej ma ograniczoną sprawność funkcjonalną, występuje bowiem w stylu wysokim bądź specjalistycznym.

W wydaniu elektronicznym najnowszego *Wielkiego słownika języka polskiego* pod red. P. Żmigrodzkiego przymiotnik **barwny** oznacza tyle, co: 1. ‘kolorowy’ 2. ‘ciekawy’⁹. Analiza tekstów pochodzących z *Narodowego Korpusu Języka Polskiego*, pomieszczonego w Internecie, pozwala stwierdzić, że obok użyć służących opisaniu cech fizycznych przedmiotów czy ludzi, kontynuowana jest łączliwość przymiotnika **barwny** z leksemami odnoszącymi się do stylu pisania, co potwierdza fragment recenzji książki A. Szady: *Szkoda, że książka nie jest ilustrowana zdjęciami, bo chętnie zobaczyłabym jakiś kadr z tej reklamy, a jeszcze chętniej – fotkę z planu. Język, którym napisana jest „Żonglerka tygrysamami” jest zwięzły, poprawny, acz nieszczególnie barwny. Opisy ani dialogi – nawet te najzabawniejsze – nie zapadają w pamięć*¹⁰; *„Jak zostać pisarzem fantastą” jest zapisem tych absurdów w sposób bezpośredni (a przy tym barwny i dowcipny), podczas gdy dzieła wcześniejsze nierzadko przemycały je w sposób zawoalowany*¹¹.

2. Bezbarwny

Przymiotnik **bezbarwny** ‘bez farb i kolorów’ występuje w polszczyźnie ogólnej od XVIII wieku, co potwierdza rejestracja w *Słowniku Lindego* cytatem z tekstu Ignacego Krasickiego, pomieszczonego w *Zabawach przyjemnych i pożytecznych*: *Sen bezbarwnemi maluje farbami* (SL I, 75). Przytoczona definicja wskazuje, że już na przełomie wieku XVIII i XIX **bezbarwny** miał znaczenie przeniesione, odnosił się bowiem do przeżyć wyobraźniowych i oznaczał brak koloru. Cytat z tekstu Krasickiego zapowiada potencjalny kierunek semantycznego rozwoju omawianego przymiotnika w stronę znaczeń przeniesionych. Po-

⁹ *Wielki słownik języka polskiego*, wsjp.pl.

¹⁰ A. Szady, *Kusicielka z lodówką na pustyni*, „Esensja” 2008, nr 7, <http://nkjp.pl>.

¹¹ K. Wągrowski, *Hold dla ironisty*, „Esensja” 2007, nr 6, <http://nkjp.pl>.

twierdza to opis leksykograficzny hasła *bezbarny* w *Słowniku wileńskim*, gdzie cytat przeniesiony z Lindego wyraża tym razem następujące znaczenie: fig. ‘styl bezbarwny, to jest błąd, niemający życia, świeżości’, np.: *Sen bezbarwnemi maluje farbami* (SWil I, 62). Obecność kwalifikatora *figurycznie* wyraźnie artykułuje odnośność przedmiotowo-logiczną przymiotnika¹², który utrwalił znaczenie metaforyczne.

W polszczyźnie drugiej połowy XIX wieku, co ilustruje *Słownik warszawski*, obok głównego znaczenia 1. ‘nieposiadający żadnej barwy, bezkolorowy, x¹³ *bezfarny*’, np.: *plyn bezbarwny, szkło bezbarwne*, znajdziemy następującą definicję: 2. przen. ‘błąd, bez życia, mdły, nieożywiony; bez charakteru, bez wyraźnych cech’: styl bezbarwny: *Autor ten kreśli bezbarwne postacie. Bezbarwna polityka* (SW I, 119). Opis leksykograficzny hasła, pozbawiony autoryzowanych poświadczeń cytatowych, wskazuje na wyraźną łączliwość omawianego leksemu z pojęciami abstrakcyjnymi, odnoszącymi się nie tylko do cech postrzeganych zmysłowo, lecz także do sfery egzystencji człowieka czy też dorobku intelektualnego. Z kolei przykład z *Białych kwiatów* Cypriana Kamila Norwida z lat 1856–1857: *Błogosławiony i szczęśliwy pisarz, który prawdziwej patetyczności bezbarwne słowa zna i strzeże – pisarz i człowiek każdy!* (SJPd I, 415) wskazuje, że przymiotnik *bezbarny* w drugiej połowie XIX wieku uzyskał dodatkowo odcień pejoratywny, konotował bowiem nijakość, nudę, brak charakteru. Takie znaczenie kontynuowane jest w polszczyźnie XX wieku, co SJPd poświadcza licznymi cytataми z literatury pięknej, np.: *Utwór jest raczej wierszowaną kroniką, suchą i bezbarwną* (K. Budzyk, Z. Libera, J. Pietrusiewiczowa, *Historia literatury polskiej*. Kl. IX. *Od początku piśmiennictwa do końca XVIII wieku*, 1952); *Skanduje [...] pieśń drewnianym, bezbarwnym głosem, jak modlitwę* (G. Morcinek, *Zabłąkane ptaki*, 57, 1952); *W życiu dokoła nas niemało się snuje takich bezbarwnych, nijakich postaci* („Rocznik Literacki” 1932, 48). *Marzyła... wszak życie nieledwie teraz rozpoczęło się dla niej... Miałoby ono być ciągle tak czcze, suche, bezbarwne?* (W. Kosiakiewicz, *Nowele i opowiadania*, 60, 1952) (SJPd I, 415). Ponadto w drugiej połowie XIX wieku przymiotnik *bezbarny* poszerzył zakres występowania o styl naukowy, o czym świadczy kwalifikator *fiz.* umieszczony przy 3. znaczeniu w *Słowniku warszawskim*, gdzie czytamy:

¹² D. Buttler, *Rozwój semantyczny...*, s. 88.

¹³ Kwalifikator x w SW oznacza wyraz mało używany.

‘achromatyczny, x beztęczyowy’, np.: *światło bezbarwne, soczewki bezbarwne* (SW I, 119).

W polszczyźnie ogólnej XX wieku, poza znaczeniami znanymi w XIX wieku, wyraz **bezbarwny** oznaczał też ‘kolor nieokreślony’ (SJP, I, 415), czego egzemplifikację stanowi następujący cytat z dramatu Stefana Żeromskiego: *Żołnierze odziani są w stare, połatane, bezbarwne od pyłu i dżdżu kurtki* (S. Żeromski, *Sułkowski. Tragedia*, 7, 1950).

Polszczyzna końca XX i początku XXI wieku realizuje ten sam zakres znaczeń, choć daje się zauważyć postępującą specjalizację, czego ilustrację odnajdujemy w USJP, który hasło **bezbarwny** objaśnia jako: **1.** ‘nie mający barwy, przezroczysty’ i w użyciach: *bezbarwny gaz, lakier*; **2.** ‘mający mało intensywne, wyraziste barwy, robiący wrażenie szarości’, np.: *bezbarwny tłum, bezbarwni ludzie, bezbarwne ubranie, bezbarwna ulica*; **3. przen.** ‘pozbawiony cech charakterystycznych; bez wyrazu, mdły, nijaki’, np.: *bezbarwne postacie utworu; bezbarwny styl; bezbarwny głos; bezbarwne życie; są jacyś bezbarwni* (USJP, I, 226). W *Wielkim słowniku języka polskiego* hasło **bezbarwny** pozbawione jest definicji leksykalnej, zawiera jedynie spis desygnatów, które łączą się z tym leksemem. Są to: ‘1. Lakier 2. Ubiór 3. Dzień’¹⁴.

Z kolei z tekstów zgromadzonych w *Narodowym Korpusie Języka Polskiego*¹⁵ wynika, że przymiotnik ten nie oznacza przede wszystkim braku koloru, ale używany jest w utrwalonym na początku XX wieku znaczeniu ‘mało interesujący, nieciekawý, pozbawiony wyrazu’, co ilustrują przykłady: *Był dość bezbarwny, jeśli mam być szczerą – powiedziała. – Tacy ludzie rzadko mają wrogów*¹⁶; *Tym samym bezbarwny premier – prawdziwy „Pan Nikt” – skompromitował się do reszty w oczach społeczeństwa i tym samym politycznie przegrał z kretesem*¹⁷. Zaobserwować można również specjalizację znaczenia przymiotnika **bezbarwny** w połączeniach określających barwę głosu czy intonacji, o czym świadczą następujące przykłady podane za *Narodowym Korpusem Języka Polskiego*: *Usiedli w cieniu pochylej skały i wtedy Gandzi wyjął z torby mały magnetofon, włożył do niego kasetę i nacisnął plastikowy klawisz. Mahmud usłyszał niski, bezbarwny*

¹⁴ *Wielki słownik języka polskiego*, wsjp.pl.

¹⁵ <http://nkjp.pl>.

¹⁶ Z. Miłoszewski, *Uwikłanie*, Warszawa 2007, <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp-balanced/query/60/>.

¹⁷ J. Rolicki, *E. Gierek: życie i narodziny legendy*, Warszawa 2002, <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp-balanced/query/72/>.

głos: „*W imię Allacha litościwego, miłościwego! Ludzie! Obudźcie się!*”¹⁸; *Oczywiście bardzo chciałem, by występ Tadzia wypadł jak najlepiej i doznałem dużego zawodu stwierdziwszy, że nie tylko wybrał on wiersz wyjątkowo recytacyjnie bezbarwny, ale w równie bezbarwny sposób go przeczytał*¹⁹.

3. Kolorowy

Ostatni z omawianych przymiotników – **kolorowy** – w *Słowniku* Lindego służy objaśnieniu przymiotników **barwisty** ‘farbowany, zamalowany, kolorowy’ oraz **kwiatowy** ‘barwisty, kolorowy’ (SL II, 568), nie stanowi natomiast osobnego artykułu hasłowego. Jako hasło pojawia się w *Słowniku wileńskim*, gdzie definiowany jest jako ‘do koloru należący, barwiony np. suknia kolorowa’, podobne znaczenia odnajdziemy w *Słowniku warszawskim*: ‘przym. od Kolor, mający kolor; barwny, kolorowany, niebiały i nieczarny, Suknia kolorowa, Papier kolorowy’ (SW, 404).

Dziewiętnastowieczne znaczenie, eksponujące obecność koloru innego niż biel i czerń, jest kontynuowane w XX wieku. W SJPD **kolorowy** to tyle, co ‘będący jakiegoś koloru (ale nie białego i nie czarnego); taki, który jest kilku kolorów; barwny, różnobarwny: *Nie wpada wprost ze dworca w samo centrum miasta, nie świecą mu neonów kolorowe blaski.* (Słonimski, *Poezje*)’. Słownik ten podaje ponadto nieobecne we wcześniejszych leksykonach desygnaty, które można określić za pomocą przymiotnika **kolorowy**: ‘Ludność kolorowa, ludzie kolorowi, ludzie rasy czarnej, czerwonej lub żółtej’; ‘Metale kolorowe, nieżelazne, jak miedź, cyna cynk, ołów, aluminium, nikiel’ (SJPD III, 828).

USJP powiela wcześniejsze znaczenia: **1.** ‘będący jakiegoś koloru (ale nie biały i nie czarny) lub w jakichś kolorach; barwny, różnobarwny’ Kolorowe światła, chorągiewki, kolorowa telewizja. Fiz. Metale kolorowe, fot. Film kolorowy, kulin. Wódka kolorowa **3.** Pot. ‘Człowiek rasy czarnej, żółtej lub mieszanej’ Ludność kolorowa, ludzie kolorowi (USJP II, 369), ale dopiero w tym leksykonie odnotowano metaforyczne znaczenie przymiotnika, który definiowany jest

¹⁸ R. Kapuściński, *Szachinszach*, Warszawa 2005, <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp-balanced/query/77>.

¹⁹ R. Matuszewski, *Alfabet: wybór z pamięci 90-latka*, Warszawa 2004, <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp-balanced/query/70/>.

jako 2. Przen. ‘obfitujący w różnorodne, ciekawe fakty, zdarzenia, urozmaicony, ciekawy’ kolorowe życie artysty. Kolorowe wakacje, przygody’.

W Narodowym Korpusie Języka Polskiego dominują użycia przymiotnika *kolorowy* w jego prymarnym znaczeniu, stąd połączenia typu *kolorowy magazyn, kolorowy telewizor, plakat, mural, witraż, jarmark, tatuaż, deseń, film, wyświetlacz*.

Dość częste jest zestawienie *kolorowy tłum*, który, jak wynika z analizy przykładów, konotuje nie tylko wielość barw, ale także różnorodność, co potwierdzają przykłady: *Mecenas spóźnił się pół godziny, ale Michał czekał cierpliwie, obserwując kolorowy tłum w hotelu i przed nim. Lata schroniskowej izolacji nieco odzwyczały go od wielkomiejskiego gwaru – ciekawiło go wszystko i trochę bawiło, choć coraz bardziej dokuczał mu brak powietrza i ból głowy*²⁰; *Tysiące ludzi z całego świata przyjęło zaproszenie. Dziś zjeżdżają do Atlanty. Wita ich kolorowy tłum wolontariuszy*²¹; *Postanowiła udać się do takich zakątków miasta, gdzie wycieczki zwykle nie docierają. Niestety, wszędzie natykała się na znienawidzone przez nią autokary, z których wysypywał się jazgotliwy, kolorowy tłum*²². Odnajdziemy również połączenia typu ‘kolorowy człowiek’, jak w przykładzie z książki *Madagaskar – okrutny czarodziej* Arkadego Fiedlera: *Za kilka wieków poniewierki i żyłowania kolorowy człowiek odplacał się białemu i jakoś nie miałem mu tego za złe, że mi miazdżył kłatkę piersiową. Pokutowałem za winy popełniane do niedawna przez ludzi białych jak ja*²³.

Sporadyczne są natomiast zestawienia o charakterze metaforycznym, jak choćby w przykładzie z *Lapidarium* Ryszarda Kapuścińskiego: *Ten nie robi kariery, no ma taki kolorowy życiorys! Chodzi o to, że najlepszy życiorys jest szary, bezbarwny, nijaki*²⁴.

Przedstawiony materiał ukazuje zmiany, jakie na przestrzeni wieków zaszły w przymiotnikach *barwny, bezbarwny i kolorowy*. Znaczenie ostatniego z lek-

²⁰ M. Pinkwart, *Dziewczyna z Ipanemy*, Łódź 2003, <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp-balanced/query/9/>.

²¹ M. Pol, D. Wołowski, *Igrzyska olimpijskie*, „Gazeta Wyborcza” 20.07.1996, <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp-balanced/query/13/>.

²² M. Nurowska, *Powrót do Lwowa*, Warszawa 2008, <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp-balanced/query/1/>.

²³ A. Fiedler, *Madagaskar – okrutny czarodziej*, Poznań 1974, <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp-balanced/query/0/>.

²⁴ R. Kapuściński, *Lapidarium I–III*, Warszawa 2008, <http://nkjp.pl/poliqarp/nkjp-balanced/query/0/>.

semów jest w polszczyźnie stabilne, co potwierdzają słowniki, jak i przykłady użyc. Dominuje znaczenie dosłowne, wyraz określa zatem to, co charakteryzuje się obecnością koloru. Z przeprowadzonej analizy wynika, że w przypadku dwu pozostałych leksemów mamy do czynienia z przeobrażeniami częściowymi, które według D. Buttler polegają na równoległym współlistnieniu znaczenia pierwotnego i wtórnego, co sprawia, że wyraz staje się jednostką polisemiczną²⁵. Mechanizm zmian semantycznych przebiegał w kierunku od konkretnego do abstraktu, nastąpiło zatem przeobrażenie odnośności pojęciowej przymiotników **barwny**, **bezbarny**. Pierwotne znaczenia odnosiły się do wrażeń zmysłowych, czyli występowania barw bądź ich braku, z czasem obok nich utrwaliły się znaczenia przeniesione i one zdają się dominować w najnowszej polszczyźnie. Taki kierunek przeobrażeń semantycznych wiąże się zapewne z czynnikami kulturowymi. Barwa jest jedną z najważniejszych dla człowieka jakości zmysłowych, dzięki niej odbiera on świat oraz jego właściwości i być może tu należy szukać odpowiedzi na pytanie o źródła znaczeń przeniesionych przymiotników **barwny**, **bezbarny**. Kolor bowiem służy identyfikacji różnych elementów przestrzeni człowieka, jest przez niego dostrzegany, brak barwy natomiast bywa niezauważany, przeobrażenia semantyczne analizowanych przymiotników mają więc podłoże kulturowe. **Barwny** to tyle, co *wyrazisty*, *ciekawny*, *interesujący*, **bezbarny** zaś to *niewidoczny*, *mdły*, *nieciekawny*, *niewarty uwagi*. Wpisane w oba wyrazy konotacje wiążą się zatem z niezwykle istotną rolą barwy w życiu człowieka.

ADJECTIVES **BARWNY** (COLOURFUL), **BEZBARWNY** (COLOURLESS), **KOLOROWY** (HIGH-COLOURED) IN THE HISTORY OF POLISH LANGUAGE

Summary

Keywords: history of Polish language, lexis, change of meaning of a word

The aim of the article is to show the development of adjectives *barwny* (colourful), *bezbarny* (colourless), *kolorowy* (high-coloured) in the history of Polish language as well as to conduct the analysis of the changes that has occurred in the meaning of these

²⁵ D. Buttler, *Rozwój semantyczny...*, s. 26.

words throughout the years. The scrutiny shows that the meaning of the first lexeme is stable in Polish language, with literal meaning prevailing. The original meanings of remaining adjectives in question referred to sensual impressions, therefore to occurrence of colour or its lack, with time in parallel to them transited meanings were preserved and these dominate in the contemporary Polish language. *Barwny* (colourful) today means the same as *wyrazisty* (sharp), *ciekawy* (intriguing), *interesujący* (interesting) and *bezbarwny* (colourless) is *niewidoczny* (invisible), *mdły* (bland), *nieciekawy* (uninteresting), *niewarty uwagi* (not noteworthy).